

El model lingüístic dels mitjans de comunicació. Quatre factors

TONI MOLLÀ

Llicenciat en periodisme i doctor en sociologia
Expert en anàlisi de la programació a Ràdio Televisió Valenciana

Jo no sóc lingüista, però he treballat en diversos llocs de la fàbrica valenciana més important quant a la producció lingüística. Allò que els referiré, per tant, són reflexions d'un treballador de la cadena, en el doble sentit de la paraula.

1. Els diré, d'entrada, que la televisió és, bàsicament, una indústria, i la llengua hi té un valor discriminatori en allò que els economistes anomenen l'*entorn competitiu*. Diríem que hi té un paper definitiu quant al seu valor de canvi. En aquest sentit, he de dir-los, que, d'acord amb la meua experiència, la qualitat lingüística depèn de la quantitat i no a l'inrevés. La llengua, com més la usem, més a punt la tindrem, diria en el meu vernacle-col·loquial. D'altra banda, el baix índex d'ús del català en la graella de programació de Ràdio Televisió Valenciana (RTVV) impossibilita la industrialització del procés, amb la imprescindible producció en sèrie i l'aplicació de sinergies i economies d'escala a la cadena de valor i al producte final. Característiques bàsiques, si m'ho permeten, de qualsevol procés d'estandardització (és a dir, de producció industrial). Això mateix és causa i conseqüència, alhora, de la falta de professionalització dels seus presentadors, guionistes, periodistes, redactors, traductors i ajustadors o actors; és a dir, dels recursos humans imprescindibles per a la gestió empresarial i la producció d'aquest intangible tan poderós que són els idiomes i la informació que hi va aparellada. Els baixos índexs de producció impossibiliten, com és natural pensar, segons quins nivells d'exigència de qualitat. En aquest context, la «construcció d'un mercat cultural autosuficient» i la «consolidació d'audiències-mercat», per dir-ho com Miquel de Moragas, són condicions *sine qua non* per a legitimar socialment les propostes de models lingüístics. Ho diré d'una altra manera: sense indústria audiovisual, el català no té cap futur i, per tant, no cal que discutim si hem de dir *xarxa* o *xàrcia*, *faena* o *feina*, *aleshores* o *llavors*. Però, atenció: sense el català,

aquesta indústria tampoc no en té massa, de futur. La identitat de la indústria cultural valenciana passa pel treball en *valencià*, ni que siga per una qüestió de diferenciació de producte en l'esmentat entorn competitiu.

2. D'altra banda, el llenguatge audiovisual, com vostès saben, és un codi format per la llengua pròpiament dita, però també per recursos dramàtics i, sobretot, per imatges. En conseqüència, l'acceptació que fa l'audiència de la llengua no es deu exclusivament al model escollit, sinó a les característiques suprasegmentals i sociolingüístiques que converteixen en natural i versemblant (creïble i genuí) la proposta de model. Em referisc, fonamentalment, als aspectes artístics (interpretatius, sincronia, qualitat del càsting, adequació de les veus, diversitat d'aquestes veus, etc.) i als aspectes tècnics (so, perspectiva i mesclades, bàsicament). En aquest context, els usos lingüístics televisius han d'adequar-se, en primer lloc, a la característica de màxima referència quantitativa. Però també, inexorablement, a la telegènia de l'emissor, l'empatia més o menys fingida o el «contingut emocional» de què parla George Lakoff. Al cap i a la fi, com vostès també saben, Charles Ferguson assegurava que l'estàndard era aquella varietat de llengua que la majoria de la gent reconeixia com a pròpia. Per tant, és difícil deslligar l'estàndard d'un vernacle-colloquial difós i conegut de tothom. Però també d'un nivell de professionalitat, d'interpretació i de maduració industrial ben alts. L'oralitat «industrial» de la televisió ens posa damunt de la taula problemes com la naturalitat, versemblança i genuïnitat que la llengua escrita no s'havia plantejat mai. En el cas valencià, l'articulació —amb especial atenció al sistema vocàlic doblement obert en *valencià* general—,¹ l'entonació (la correcta adequació entre els ascensos, progressions i descensos de tonalitat en les unitats prosòdiques), el ritme o la diversitat d'emissors condicionen l'elaboració d'uns models orals televisius (formals i informals) amb la gradació consegüent entre elocucions que s'haurien de considerar normatives, opcionals o inadmissibles. L'establiment de registres formals —neutres o no espontanis—, clarament diferenciats dels informals —colloquials o espontanis—² és imprescindible. En qualsevol cas, la informalitat lingüística sempre és també una «flexibilitat controlada» atès que ens referim a una oralitat «secundària», per dir-ho com W. J. Ong.³ La llengua del doblatge, posem per cas, ha

1. Les vocals /ɛ/ i /ɔ/ tenen un grau d'obertura extrem en bona part dels parlars valencians, especialment en els centrals i meridionals, i per això s'anomenen *dobleobertes*. La seua realització ha de tenir en compte aquest tret, ja que si l'obertura no es fa en el grau adequat, l'auditor rep aquest senyal com una contravenció del seu sistema lingüístic. Aquest tret no ha d'anar acompanyat d'allargament com fan alguns nous parlants que han après o incorporat aquest so al seu sistema lingüístic (alguns actors de doblatge, alguns locutors o periodistes), sobretot els que tenen el castellà com a llengua d'origen: *ferro* ('fɛro), no ('fɛ:ro), ('pɔrta), no ('po:rta)...

2. Vegeu Toni MOLLÀ (1990), *La llengua dels mitjans de comunicació*, Alzira, Bromera.

3. W. J. ONG (1987), *Oralidad y escritura: Tecnologías de la palabra*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica.

de ser tan neutra com siga possible, ja que sol reflectir realitats alienes al nostre àmbit cultural, i, per tant, fóra del tot inadequat marcar segons quins usos amb referències extretes de la nostra realitat circumdant. L'oral és, finalment, un sistema de comunicació que difereix de l'escrit, tant en l'estructura com en la manera de materialitzar-se. La futilitat de l'oral fa que el públic receptor no el puga «rellegir», com passa en l'escrit. La manera d'organitzar les oracions no pot ser tampoc la mateixa. L'oral necessita també una sintaxi més senzilla, però no per això més simple: més reduïda però no més pobra.

3. En tercer lloc, l'estructura lingüística, com l'ús mateix, és *heterogènia* i *dinàmica*. L'edat dels interlocutors, l'ambient social en què viuen, l'ocupació, el sexe, la intencionalitat de la comunicació són factors que determinen, tant com la procedència geogràfica, la varietat que fan servir. Això mateix determina que la variació i la diversitat lingüístiques als mitjans de massa han d'estar «sota control». La raó d'existir d'una varietat estàndard i d'una televisió pública és precisament la intercomunicació entre la globalitat dels parlants, amb independència de les característiques sociodemogràfiques. Les decisions de política lingüística, en aquest sentit, no poden emmirallar-se en el variacionisme, una varietat, amb perdó, del narcisisme de la petita diferència de què parlava Sigmund Freud. Una televisió pública és, per definició, una televisió generalista. El *principi del modelatge* implícit al mitjà així ho exigeix tant en els continguts com en el model de llengua que els transmet. El paper exercit per la BBC al món anglòfon fa del tot innecessària, per exemple, qualsevol mena d'acadèmia per a la llengua més important del món. La regla de tres és ben senzilla: si els *mandamassos* valencians hagueren entès la funció social de la seua televisió pública no haurien hagut de crear segons quins organismes, al meu entendre redundants. Finalment, el model lingüístic audiovisual no pot desdir tampoc la política escolar ni la tradició literària diguem-ne consolidada com es fa sovint. La política del matalafer —fer i desfer— juga sempre contra els grups subalterns. Vostès em sabran perdonar aquest romanç. Però fa una mica de nosa haver de reivindicar les evidències. Vostès també ho saben perfectament. El català del meu país és una llengua molt homogènia en què hauria de ser molt senzill que la gent es reconeguera en els usos estàndards que imposa la indústria. Però, a València, en aquesta discussió tècnica, per dir-ho d'alguna manera, hi intervé un element distorsionador com el blaverisme, que no és exactament un moviment secessionista, com creuen els afectats per la síndrome d'Estocolm, sinó un moviment obertament antiintellectual, populista, antidemocràtic en molts aspectes, que enfosqueix i distorsiona qualsevol mena de debat racional sobre la llengua i les tries lingüístiques. De l'embolic, això no cal dir-ho, alguns en trauen bon profit.

4. Tot això que els partícipe no representa, per descomptat, que no hi haja en RTVV producció de qualitat des del punt de vista lingüístic. La creació de Punt 2

i de Televisió Valenciana Internacional (TVVi) (1997) va millorar la demanda de productes en *valencià* i, per tant, en va augmentar la quantitat i la qualitat de les emissions. Però la falta de maduració industrial en aquest aspecte i l'al·lèrgia al control professional provoca que el «nivell» de llengua de RTVV siga, a hores d'ara, un «nivell desnivellat», aliè a tota mena de control de qualitat, cosa que origina inadequacions estilístiques i distorsions comunicatives de tota mena. Certament, al cap dels anys, la falta d'una política lingüística adequada ha impedit, per exemple, el punt d'equilibri necessari entre la norma i els vernacles-col·loquials, d'una banda, i entre la dicció i la interpretació adequades, de l'altra. En aquest punt, es fa imprescindible de nou la col·laboració entre assessors lingüístics, professionals de la informació, autors i directors de doblatge i/o de realització a fi de perfeccionar la realització lingüística, l'adequació de veus i la qualitat interpretativa. Val a dir, però, que ara per ara, els programes informatius són els únics que mantenen un cert grau de coherència lingüística a RTVV gràcies a la professionalitat de la majoria dels assessors lingüístics, malgrat una política sempre restrictiva imposada per la direcció respecte a determinats usos i formes des de l'inici de les emissions fins ara mateix, sempre d'acord amb una forta disparitat de criteris, la majoria dels quals es basen en el simple analfabetisme. El criteri funcional basat en raons sociolingüístiques i «acadèmiques» de campanar s'interpreta així com la benedició de la interferència innecessària.

En fi, en llengua, com en tot a la vida, sempre hi ha d'haver un lloc per a cada cosa. Per tant, la millor política lingüística és l'aplicació d'un cert sentit comú en la tria de les formes lingüístiques adequades d'acord amb un entorn canviant i cada dia més complex. El temps de resposta davant de les necessitats que imposa el mercat lingüístic és cada vegada menor. No hauríem de perdre'l en falsos debats i interessades cortines de fum. La identificació dels problemes reals, sense prejudicis ni interessos, és una precondició empresarial per a dissenyar, avaluar i escollir alternatives. Enmig de la creixent competència, el valor de la nostra marca empresarial depèn, en primer lloc, de la qualitat de la nostra matèria primera, que és l'idioma que fem servir. I en això tots els usuaris —però els uns més que els altres— hi tenim invertida la nostra responsabilitat professional però també cívica. Al cap i a la fi, com va deixar-nos escrit Joan Fuster «la llengua la fa el poble, la fa l'escola, la fa el televisor, la fa el poeta, la fa el novel·lista, la fa el diari, i fins i tot la fan els lingüistes».